📋 וַיְהִי אוֹר – הבדלה בין אור לחושך (בראשית א, א–ה) · כיתה ב'

כיתה ב' | 📜 תנ"ך | 45 דק' | מערך שיעור למורה · לפי מעגל הלמידה

מטרה מרכזית: התלמידים יאתרו בבראשית א, ג–ה שלושה זוגות הפכים (אור–חושך, יום–לילה, ערב–בוקר), ירשמו אותם בטבלה וינמקו במשפט אחד כיצד הם מראים את ההבדלה שבסיפור היום הראשון.

מטרות אופרטיביות:

- התלמידים יקראו בקול לפחות שלושה פסוקים מתוך בראשית א, א–ה קריאה מדויקת לפי הניקוד.
- התלמידים יאתרו בפסוקים ד–ה את ארבע המילים שמתחילות ב"וַי" (וַיַּרְא, וַיַּבְדֵּל, וַיִּקְרָא, ובפסוק ג – וַיֹּאמֶר) ויסבירו במילים שלהם שהן מספרות מה קרה.
- התלמידים ימיינו שישה חפצים מדף המיון ל"מקור אור" ול"מחזיר אור" ויבססו כל שיוך על ראיה מהתצפית ב"קופסת החושך", במבנה "אני חושב/ת ש... כי ראיתי...".

עיגון בתוכנית הלימודים: תנ"ך ממלכתי, כיתה ב': פתיחת לימוד ספר בראשית בסיפור הבריאה (בראשית א). מיומנויות העיון לכיתה ב': קריאה מדויקת בהתאם לניקוד, זיהוי מאפייני לשון המקרא (ו"ו ההיפוך) וזיהוי מרכיבי הסיפור. קטעי המקור שסופקו כוללים רק את תפריטי הניווט של הפורטל ולא את נוסח ההישגים, ולכן לא הובא ציטוט מילולי. על המורה לעיין בנוסח המלא במסמך תוכנית הלימודים בקישור.

מקור: משרד החינוך – תוכנית הלימודים בתנ"ך (ממלכתי) ליסודי – https://pop.education.gov.il/tchumey_daat/tanach_mamlachti/yesodi/pedagogy-state-bible-elementary/curriculum-state-bible-elementary/

ידע קודם: קריאה מנוקדת של מילים ומשפטים קצרים. · היכרות עם המושג "הפכים" (גדול–קטן, חם–קר). · ניסיון יומיומי: בלילה בלי אור קשה לראות.

מושגים: הבדלה · זוג הפכים · מקור אור · מחזיר אור · צל · מילים שמתחילות ב"וַי" – מספרות מה קרה

חומרים: ספרי תנ"ך לכל תלמיד/ה ודף הפסוקים המנוקד מהעמוד (בראשית א, א–ה). · קופסת נעליים עם חור הצצה ופתח לפנס, פנס קטן – לכל קבוצה. · 6 חפצים לקופסה: נורת לד דולקת, מדבקה זוהרת (להטעין באור לפני השיעור), כפית מתכת, נייר לבן, מראה קטנה, אבן. · צעצוע קטן לבדיקת צל. · כרטיסיית החקר האישית של נעמי מועלם ("וַיְהִי אוֹר") – מודפסת לכל תלמיד/ה. · דף המיון מהעמוד (שמש, נר דולק, ירח, מראה, פנס דולק, כפית). · טבלת הפכים על הלוח: שלוש שורות – "אור / ___". · כרטיסי מילים מנוקדים עם איור (אור, חושך, יום, לילה, ערב, בוקר). · קלף הסיכום "הידע הנלמד בשיעור היום הוא...". · אופציונלי: קטע הסרטון שבעמוד (2:30–1:00, הידברות). המורה צופה בו מראש ומחליטה אם הוא מתאים לכיתה. הקטע אינו הכרחי למהלך השיעור.

בטיחות: לא מכוונים פנס לעיניים. הנר בדף המיון הוא איור בלבד, ואין להדליק אש בכיתה. החשכת הכיתה חלקית וקצרה, עם חלופה לתלמידים/ות עם רגישות לחושך. מראה קטנה עם שוליים מוגנים.

הלימה: מטרה – פעילות – עדות

מטרה	פעילות	עדות להשגה
איתור שלושה זוגות הפכים ונימוק ההבדלה (מטרה מרכזית)	המשגה: אני מדגימה (אור–חושך), נעשה יחד (יום–לילה), עכשיו לבד (ערב–בוקר) – רישום בטבלת ההפכים	טבלת ההפכים המלאה וכרטיס היציאה: זוג הפכים אחד + משפט "ה' הבדיל בין... ובין..."
קריאה מדויקת לפי הניקוד	התנסות: קריאה במקהלה; המשגה: קריאה בזוגות של פסוקים ג–ה	תצפית מורה בקריאה בזוגות (רשימת תיוג: לפחות 3 פסוקים בלי שגיאת ניקוד)
מילים שמתחילות ב"וַי" מספרות מה קרה	יישום: ציד מילים בזוגות בפסוקים ג–ה	ארבע מילים מסומנות בדף הפסוקים + תשובה בעל פה: "מה קרה כאן?"
מיון חפצים למקור אור ולמחזיר אור עם ראיה	התנסות: קופסת החושך וטבלת התצפיות; יישום: דף המיון	דף המיון (5 מתוך 6 נכונים) ומשפט "אני חושב/ת ש... כי ראיתי..." בכרטיסיית החקר

מהלך השיעור

1. פתיחת המעגל – איתור ידע קודם **5 דק׳**	*לעורר סקרנות ולאסוף ידע קודם והשערות על אור וחושך.* 1. מכבה את האור ומורידה תריסים לחצי דקה (לא חושך מוחלט): ״שבו בשקט. הסתכלו סביב.״ 2. מדליקה את האור ושואלת: ״מה השתנה?״, ״מה עוד ראיתם בחושך?״, ״למה?״ 3. רושמת על הלוח תחת הכותרת ״השערות שלנו״ את תשובות התלמידים/ות. 4. מציגה את המשימה: ״היום אתם בלשי אור. נבדוק מה רואים בחושך, ונקרא בתנ״ך איך הכול התחיל.״ **התלמידים:** מתבוננים בכיתה המוחשכת. · משתפים מה ראו ומשערים למה. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״ראינו את השעון שעל הקיר כי יש קצת אור מהחלון.״ • תפיסה שגויה: ״בחושך העיניים לא עובדות.״ ← תגובת המורה: ״העיניים עובדות. בואו נבדוק מה חסר כדי לראות. נרשום את זה כהשערה.״
2. התנסות **12 דק׳**	*התנסות ותצפית לפני הגדרה: לבדוק מה רואים בקופסת החושך עם פנס כבוי ודולק, ולפגוש לראשונה את הפסוקים.* 1. מחלקת לקבוצות של 4 תלמידים/ות קופסה, פנס, 6 חפצים וכרטיסיית חקר. 2. מנחה לפי שלבי הכרטיסייה: ״קודם שַׂעֲרוּ: מה נראה בחושך? עכשיו הציצו כשהפנס כבוי. סמנו. עכשיו הדליקו את הפנס. סמנו שוב.״ 3. בודקת בקבוצות: ״מה ראית בחושך? ומה ראית רק עם הפנס?״ 4. אחרי 8 דקות: ״עכשיו נשמע סיפור שגם הוא מתחיל בחושך.״ קוראת בקול את בראשית א, א–ה מתוך התנ״ך, והתלמידים/ות קוראים אחריה במקהלה. **התלמידים:** משערים, מתבוננים פעמיים בקופסה ומסמנים בטבלת התצפיות: רואים / לא רואים. · מאירים בפנס על הצעצוע, מקרבים ומרחיקים ומסמנים מה קרה לצל. · עוקבים באצבע בתנ״ך וקוראים במקהלה. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״בחושך ראינו רק את הנורה ואת המדבקה הזוהרת.״ • תפיסה שגויה: ״המראה מאירה, היא נוצצת.״ ← תגובת המורה: ״בדקו בטבלה: ראית את המראה כשהפנס היה כבוי?״ • תפיסה שגויה: ״כשמקרבים את הפנס הצל קטן.״ ← תגובת המורה: ״נסו שוב לאט, ושימו לב לקיר הקופסה.״
3. המשגה **10 דק׳**	*הגדרה והמשגה: מקור אור ומחזיר אור (מתוך התצפית), ואז ההבדלה בפסוקים וזוגות ההפכים בהוראה מפורשת.* 1. הגדרה מתוך התצפית: ״מה ראינו בחושך? נורה ומדבקה. הן מאירות בעצמן. חפץ שמאיר בעצמו נקרא מקור אור. את הכפית, הנייר, המראה והאבן ראינו רק עם פנס: האור מגיע אליהם ומהם אל העיניים. הם מחזירים אור.״ 2. הבדלה: קוראת בפסוק ד ״וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ״: ״להבדיל זה להפריד. גם אנחנו הפרדנו בקופסה בין שתי קבוצות.״ 3. אני מדגימה: ״אני מחפשת בפסוק ד שתי מילים הפוכות: אור – חושך.״ כותבת בשורה הראשונה בטבלה על הלוח. 4. נעשה יחד: ״קראו איתי את פסוק ה. איזו מילה הפוכה ליום?״ התלמידים/ות עונים ״לילה״, והמורה כותבת. 5. עכשיו לבד: ״חפשו בסוף פסוק ה עוד זוג הפכים, וכתבו אותו בטבלה שלכם.״ 6. קריאה בזוגות של פסוקים ג–ה. המורה מסתובבת ומסמנת ברשימת תיוג. **התלמידים:** מנסחים יחד את ההגדרות. · מוצאים לבד את הזוג ערב–בוקר וכותבים אותו. · קוראים בזוגות לפי הניקוד. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״ערב ובוקר!״ • תפיסה שגויה: ״ביום הראשון נבראה השמש.״ ← תגובת המורה: ״בואו נבדוק בפסוקים. כתוב 'יהי אור', ולא כתוב 'שמש'. לפי פרק א, השמש והירח נבראים ביום הרביעי (פסוקים יד–יט).״ • תפיסה שגויה בקריאה: ״וְהָאָרֶץ״ נקרא כ״וְאָרֶץ״ ← תגובת המורה: ״שימו אצבע על כל תנועה. מה כתוב אחרי הוו?״ **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • מה דומה בין מה שעשינו בקופסה לבין ״וַיַּבְדֵּל״ בפסוק? (השוואה)

4. יישום – ביצועי הבנה **12 דק׳**	*ביצוע הבנה בהקשר חדש: מיון חפצים שלא היו בקופסה, עם ראיה, וציד מילים שמתחילות ב"וַי".* 1. דף המיון (6 דק׳): "לפניכם חפצים חדשים: שמש, נר, ירח, מראה, פנס, כפית. סמנו: מקור אור או מחזיר אור. כתבו לחפץ אחד: אני חושב/ת ש… כי ראיתי…" 2. שואלת על הירח: "הירח מאיר בלילה. האם הוא מאיר בעצמו?" ומאפשרת דיון קצר. 3. ציד "וַי" (6 דק׳): "אני מראה: בפסוק ג – וַיֹּאמֶר. מה קרה? אלוהים אמר. עכשיו בזוגות: מצאו בפסוקים ד–ה עוד שלוש מילים שמתחילות בוַי, וספרו מה קרה בכל אחת." **התלמידים:** ממיינים ומנמקים בכתב חפץ אחד. · בזוגות מקיפים בעיגול את וַיַּרְא, וַיַּבְדֵּל, וַיִּקְרָא ומספרים מה קרה. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "שמש, נר ופנס הם מקור אור; מראה וכפית מחזירות אור." • תפיסה שגויה: "הירח הוא מקור אור." ← תגובת המורה: "הירח הוא כמו הכפית בקופסה: השמש מאירה עליו, והאור מגיע ממנו אלינו. לכן הוא מחזיר אור." • תפיסה שגויה: התלמידים/ות מסמנים גם "וַיְהִי". ← תגובת המורה: "נכון, גם וַיְהִי מספרת מה קרה! היום חיפשנו רק מילים שמתחילות בוַי, עם נקודה בתוך הי"ו." **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • למה הירח מחזיר אור ולא מקור אור? מה הראיה? (נימוק והעברה להקשר חדש) • מה היה קורה לפי הסיפור אם לא היה "יְהִי אוֹר"? (הסקה)
5. סגירת המעגל – הערכה וסיכום **6 דק׳**	*רפלקציה, סיכום וכרטיס יציאה.* 1. "בפסוקים יש הבדלה בין אור לחושך, וגם אנחנו הבדלנו במיון." 2. שאלות רפלקציה: "מה היה קל?", "מה היה קשה?", "איזו שאלה חדשה יש לך על אור?" 3. קלף הסיכום: שני תלמידים/ות משלימים בעל פה "הידע הנלמד בשיעור היום הוא…". 4. מחלקת כרטיס יציאה ואוספת אותו. **התלמידים:** משתפים ברפלקציה. · ממלאים כרטיס יציאה לבד. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "למדתי שאלוהים הבדיל בין האור ובין החושך, ושירח רק מחזיר אור." **כרטיס יציאה:** כְּתְבוּ זוג הֲפָכִים מֵהַפְּסוּקִים: ___ – ___. הַשְׁלִימוּ: אֱלֹהִים הִבְדִּיל בֵּין ___ וּבֵין ___. • כתוב זוג הפכים נכון מתוך פסוקים ד–ה (אור–חושך / יום–לילה / ערב–בוקר). • המשפט מתאר הבדלה בין שני הפכים, בהתאם לפסוק. בשיעור הבא (היום השני והשלישי) – תלמידים/ות שענו נכון יאתרו לבד הבדלות חדשות (מים ממעל ומתחת). תלמידים/ות שלא ענו נכון יעבדו בקבוצה קטנה עם כרטיסי ההפכים המאוירים ועם טבלת ההפכים מהלוח, לפני הקריאה החדשה.

התאמה לשונות

תמיכה	• כרטיסי מילים מנוקדים עם איור (אור, חושך, יום, לילה, ערב, בוקר) להתאמת זוגות לפני הכתיבה. • קריאה במקהלה לפני קריאה בזוגות, ומעקב באצבע. • בפסוקים ד–ה המילים "אור", "יום", "ערב" מודגשות בצבע, והתלמיד/ה מחפש/ת רק את ההפך. • פתיחי משפט כתובים בכרטיסייה: "אני חושב/ת ש… כי ראיתי…". • נגישות: תלמידים/ות עם רגישות לחושך מתבוננים בקופסה בלבד, בלי החשכת הכיתה.
ליבה	• השלמת טבלת ההפכים, דף המיון ומשפט ראיה אחד, כמתואר במהלך.
העשרה	• מחפשים בכל פרק א את הצירוף "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר" (מופיע שש פעמים) ומסדרים את ששת הימים בטבלה. • שאלת העמקה: "לפי פרק א, השמש נבראה ביום הרביעי. אז מאיפה בא האור ביום הראשון?" התלמידים/ות כותבים השערה ומציגים אותה בשיעור הבא.

מחוון

- מאתר/ת בפסוקים ורושם/ת שלושה זוגות הפכים (מחוון: 3 = מלא, 2 = חלקי, 1 = בעזרה).
- קורא/ת לפחות שלושה פסוקים קריאה מדויקת לפי הניקוד.
- ממיין/ת נכון לפחות 5 מתוך 6 חפצים בדף המיון.

- משלים/ה משפט "אני חושב/ת ש... כי ראיתי..." עם ראיה מהתצפית.

רב-תחומיות

- מדע וטכנולוגיה: התלמידים/ות מפעילים מיומנות תצפית ותיעוד בטבלה, ומבחינים בין מקור אור למחזיר אור על סמך ראיה. בעזרת ההבחנה הזאת הם מסבירים את מעמד הירח ובודקים קשר סיבה ותוצאה: כשמקרבים את הפנס לצעצוע, הצל גדל. המיון הוא גם הבדלה, כמו בפסוק ד.
- לשון: קריאה מדויקת לפי הניקוד וזיהוי מילים שמתחילות ב"וַי" כמילים שמספרות מה קרה – בסיס להבנת ו"ו ההיפוך בלשון המקרא.